

ביאורים

בתחילה, בפרק א', עסק הרמב"ם ביחס השכלי שלנו אל הבורא, במצוה לדעת את ה'. כעת עוסק הרמב"ם ביחס הרגשי שלנו אל הבורא. כלפי ה' יש לנו שני רגשות בסיסיים, שלכאורה סותרים זה את זה - אהבה ויראה. אהבה נובעת מתוך תחושת קירוב והזדהות, ואילו יראה נובעת מתוך תחושת ריחוק והתבטלות. ה' הוא גם קרוב אלינו וגם רחוק מאיתנו בעת ובעונה אחת. מצד אחד הוא מעניק לנו חיים ורוצה בטובתנו, ומצד שני הוא אין סוף שאינו תלוי כלל במציאות של העולם. כל אחד מהרגשות הללו הוא לא מדויק ביחס לה', ולכן אנחנו נדרשים לטפח ולהעצים את שניהם גם יחד.

גם הדרך לחוש את האהבה והיראה היא אחת, והיא נעשית על ידי התבוננות בבריאה. העולם שאנו חיים בו, מעורר בנו גם תחושת התפעלות והערצה אדירה למי שיצר אותו, וגם תחושת אפסיות וקטנות כלפי היכולת האנושית המוגבלת שלנו. וכן מביא אותנו להכרה בחכמה האדירה של הבורא, לעומת עניות הדעת של האדם.

התורה מצווה עלינו לאהוב את ה' ולירא אותו. את המצוה הזו מקיימים על ידי הכרת עולם הטבע ('מעשה בראשית') ועל ידי הבנת הקשר שבין העולם לבורא ('מעשה מרכבה'). לדעת הרמב"ם לימודי פיזיקה וביולוגיה אינם רק 'לימודי חול', כפי שרגילים לכנותם, אלא, הם מרכיב ממצוות אהבת ה' ויראת ה'. כשזו מטרתם הם אף חלק ממצוות לימוד התורה (ראה הלכות תלמוד תורה א, יב). כמו הנחת תפילין ונטילת לולב, גם לימוד המדעים הללו הוא הדרך לקיום מצוות עשה מהתורה, ובעצם שתי מצוות עשה גם יחד. את הפרקים ב-ד מקדיש הרמב"ם להכרה הכללית של מבנה עולם הטבע ועולם הרוח. פיזיקה איננה 'ביטול תורה', לדעת הרמב"ם, אלא מדע המביא לידיעות בעלות חשיבות ראשונה במעלה. היא חלק בלתי נפרד מ'הלכות יסודי התורה'.

הרחבות

• הדרך לאהבת ה'

בְּשֶׁעָה שִׁיתְבוֹנֵן הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו וּבְרָאוּיו הַנִּפְלְאִים הַגְּדוֹלִים. הראשונים והאחרונים הציעו מספר דרכים להגיע לאהבת ה':

א. מדברי הרמב"ם כאן עולה שאפשר להגיע לאהבת ה' מהתבוננות בחכמת הבריאה.

ב. להתבונן במצוות ובהנהגת ה' את העולם - כך כתב הרמב"ם בספר המצוות: "שצונו לאהבו יתעלה וזה שנתבונן ונשכיל מצותיו ופעולותיו עד שנשיגהו" [ספר המצוות, עשה ג, ספר החינוך תיח]. הרמב"ם מביא חיזוק לדבריו מדברי הספרי "לפי שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך, איני יודע כיצד אוהבים את המקום. תלמוד לומר - והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך, תן הדברים האלה על לבך שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם ומדבק בדרכיו" [ספרי דברים, לג].

הרב נחום אליעזר רבינוביץ מבאר שלדעת הרמב"ם יש צורך בשתי הדרכים שהזכרנו. אהבת ה' העליונה יותר מגיעה מתוך העיון בתורה, במצוות וביסודות רוחניים כדוגמת מעשה מרכבה, אולם כדי שאדם יחפץ להתעמק בלימוד התורה יש צורך באהבת ה' הבסיסית הבאה מתוך התבוננות בברואים [יד פשוטה, יסודי התורה ב, ב].

ג. להתבונן בטובות שעשה ה' לאדם - "יחשוב בלבו הטובות שעשה לו הקב"ה כבר שבראו... ויכווננו בחכמה וברא בו נקבים נקבים... ואחר צאתו לאויר העולם מגדלו ועוזרו בכל מיני עזר" [סמ"ג עשין ג].

ד. להתבונן בכך שה' בחר בנו מכל העמים - "עוד ירצה לעורר לב איש ישראל לאהבת ה'... והוא אומר ואהבת את ה' לטעם זה שלא בחר להיות אלא אלהיך" [אור החיים דברים ו, ה].

פרק שני

אהבת ה', יראתו והכרתו

אהבת ה' ויראתו

א האל הנכבד והנודא הזה - מצוה לאהבו וליראה הימנו, שנאמר: "ואהבת את יי אלהיך" (דברים ו, יא, א), ונאמר: "את יי אלהיך תירא" (שם ו, יג, ב). והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו ובראויו הנפלאים הגדולים, ויראה מהו חכמתו שאין לה ערך ולא קץ - מייד הוא אוהב ומשבח ומפאיר ומתאנה גדולה לידע השם הגדול, כמו שאמר דוד: "צמאה נפשי לאלהים לאל חי" (תהילים מב, א).

ב וכשמחשב בדברים האלו עצמן, מייד הוא נרתע לאחוריו, ויירא ויפחד, וידע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה, עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות, כמו שאמר דוד: "כי אראה שמייך... מה אנוש פי תזקננו..." (שם ח, ד, ה).

ג ולפי הדברים האלו אני מבאר פללים גדולים ממעשה רבון העולמים, כדי שיהיו פתח למינין לאהב את השם, כמו שאמרו חכמים בענין אהבה: שמתוך כך אתה מפיר את מי שאמר והיה העולם.

ואהבת את יי אלהיך - ובכלל מצוה זו להאהיב אותו, "שנקרא את כל בני האדם לעבודתו יתעלה ולאמונה בו. לפי שכאשר אתה אוהב את מי שהוא, תהללנו ותשבחנו ותקרא בני אדם לידידותנו" (סו"מ עשה ג, א). **שיתבונן האדם** - בטבע, ובכלל זה "החכמות והתבוננות המודיעות לו את קונו" (תשובה י, א), וישתוקק להכיר את ה', "כי בהתבוננות תושג לך ההשגה וימצא התענוג ותבא האהבה בהכרח" (סו"מ עשה ג). וכאן הרמב"ם מציין צד אחד של האהבה והיראה (היראה באה לאחר האהבה), הבאות מהתבוננות במציאות. ובמקום אחר הוא אומר שהאהבה והיראה באות גם מהתבוננות במצוות ועשייתן (ראה סו"מ עשה ג, מ"ג ג, כח; ג, נב). ונראה שהדברים חוזרים על עצמם: ההתבוננות מביאה לאהבת ה', וזו מביאה ללימוד ולעיון, והם מגבירים את ההתבוננות המחודשת ואת האהבה, "על פי הדעה, על פי האהבה" (תשובה י, א), וחוזר חלילה. וכן הוא גם ביראה הבאה מתוך הכרת המציאות, המביאה את האדם להיכנע בפני האל ולדעת את מקומו, ובעקבות זה להקפיד על קיום המצוות, המעוררות את נוכחות ה' ומגבירות את יראתו. **תמים דעות** - ה', השלם בדעתו. **כמו שאמר דוד** - לנוכח גודל השמים, עולה שאלת ערכו של האדם שזימן לו תפקיד גדול במציאות: "פי אראה שמייך, מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננתה. מה אנוש כי תזקננו, וכן אדם כי תפקדנו?". ובכלל, הרמב"ם סבור שמהכרת כל המרחב העצום של היקום, ניתן להסיק (מן הידע שהיה קיים בזמן הרמב"ם, והדבר ניכר יותר עם התקדמות הכרת גודל היקום בימינו) שהאדם אינו מטרת כל בריאת ה', אלא רק הנברא הנכבד ביותר בכדור הארץ (מ"ג ג, יז). ויש חכמים שחלקו על מסקנה זו. **פתח למינין וכו'** - עיקרו של תיאור זה של הבריאה אינו ערכו המדעי, כיוון שלזה די אפילו בספרי המדע שהיו בזמן הרמב"ם (ראה להלן ג, ה), אלא מטרת התיאור כאן רק להבין את מעשה בראשית ומעשה מרכבה או לבאר יסוד מעניין הנבואה או לקבוע השקפה נכונה בסברה תורנית (מ"ג ב, ב, ההקדמה) כדי להביא לאהבת ה'. למעשה, עם התפתחות הידע המדעי בימינו, כשאנו מבינים קצת יותר את המציאות, מתעצמת ההכרה בגדולתו של ה'.